

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ ГАЛИЧИНИ

Розглядаються чоловічі імена німецьких поселенців Галичини. Аналіз засвідчує їх загальнонаціональний характер як у плані репертуару та частоти вживання імен, так і в плані використання в офіційному вжитку їх адаптованих форм.

Ключові слова: антропонім, ім'я, продуктивність, частота вживання.

Рассматриваются мужские имена немецких поселенцев Галичины. Анализ свидетельствует об их общенациональном характере как в плане репертуара их употребления, так и в плане официального использования их адаптированных форм.

Ключевые слова: антропоним, имя, продуктивность, частота употребления.

The article deals with productivity of masculine proper names of German settlers in Halychyna. The analysis proves their nationwide character in terms of range and frequency, as well as in terms of official usage of their adapted forms.

Key words: anthroponym, name, productivity, the frequency of the usage.

Власні імена людей належать до одного з найдавніших пластів лексики. Відомо, що ім'я людини в усі періоди історії людства було першим засобом розрізнення особи, засобом її ідентифікації у громаді. Імена – такі, які ми знаємо сьогодні, – виникли не одразу: вони пройшли довгий шлях становлення, розвитку, змін. Ім'я – це не спадкове і не родове найменування, а однопоколінна індивідуальна назва, яка надається людині при її народженні і під якою ця людина відома протягом усього життя в суспільстві [15, с. 19].

Процеси становлення й еволюції особи тісно пов'язані зі звичаями і особливостями духовної культури народу, його історією. У системі власних імен людей, що склалася протягом минулих століть, знайшли відображення різні сторони суспільної, господарської, культурної, в тому числі і мовної діяльності народу на різних історичних етапах. У науці вже давно відомо, що власні імена людей виникли із суспільної необхідності індивідуального означення особистостей

для практичного розрізнення їх у щоденному житті. Вони займають помітне місце в лексичному складі будь-якої мови. І це – закономірне явище, адже жодне суспільство не обходиться без особових імен. Наші імена є тою „живою ниточкою, яка з’єднує нас з нашим родом і нашим народом, із рідною землею, культурою, мовою” [8, с. 6].

Антропонімна система, як і лексика в цілому, має динамічний характер. Іменник кожної мови перебуває в безпосередньому русі, піддається різноманітним зовнішнім і внутрішнім впливам. Ця система, на думку В. Бондалетова, рухома не лише в діхронічному плані (змінюється склад імен), а й у синхронічному (імена, вживані в конкретний період життя мови, взаємозв’язані між собою) [3, с. 92].

Антропоніми, зауважує А.В. Суперанська, можуть бути популярними й непопулярними, продуктивними і менш продуктивними [12, с. 9]. При цьому кожен антропонім має свою історію, своє територіальне поширення. Він може переходити з однієї мови в іншу, тобто може бути запозиченим і адаптованим до законів іншої мови.

Особові імена людей були предметом дослідження багатьох мовознавців. На сьогоднішній день ґрунтовно досліджені й продовжують вивчатися особові імена жителів Закарпаття (П.П. Чучка), Півдня України (О.Ю. Карпенко, О.Ю. Касім, С.Л. Брайченко), Гуцульщини (С.П. Павелко), Буковини (Л.В. Кракалія), Тернопільщини (Н.О. Свистун) та інших територій. Однак усі ці дослідження здійснені на базі корінного населення названих територій. Предметом нашого зацікавлення стали чоловічі особові імена німецьких поселенців Галичини, які ще не вивчалися.

У статті проаналізовано 140 чоловічих імен, носіями яких є 1670 осіб, засвідчених архівними джерелами XVIII-XIX ст. у Галичині (ЙМ, ФМ). Вживані такі скорочення: ЙМ, ФМ – для Йосифінської та Францисканської метрик, ЦДІАУ – центральний державний історичний архів України у м. Львів.

Стійку основу чоловічого іменника німецьких поселенців Галичини складають традиційні для німецької антропосистеми імена. Простежуючи перспективи розвитку сучасної системи антропонімів, І. Бестужев-Лада наголошує, що „живучість традиційних імен дозволяє передбачити, що і в майбутньому збережеться багато звичних нам імен” [2, с. 31]. Головною рисою іменника є не те, яке саме ім’я використовується в даний період, а те, що те саме ім’я дають

багатьом — кожному десятому або навіть кожному п'ятому ново-народженому [4, с. 148]. Цей процес певною мірою властивий усім сучасним антропосистемам. Його наслідки виражаються в існуванні тезок навіть у рамках невеликих комунікативних соціумів, постійно викликаючи потребу диференціації носіїв однакових імен [9, с. 3]. Найпопулярнішим чоловічим іменем серед німецьких поселенців Галичини було ім'я *Johann*. Кількість фіксацій цього імені складає 270 іменовживань, що становить 16,1 % від загальної кількості випадків вживання всіх імен. Популярність цього імені пояснюється тим, що, по-перше, це було німецьке ім'я. По-друге, аналізуючи антропоніми в типологічному аспекті, можна побачити в них загальнолюдське надбання у різних національних формах вияву. Інакше кажучи, духовна форма імені набуває нового тіла [14, с. 405]. Прикладом подібних паралелей може бути українське ім'я *Іван*, яке має відповідники в різних мовах, зокрема французьке *Жан*, англійське *Джон*, німецьке *Йоганнес (Ганс)*, скандинавське *Юхан*, іспанське *Хуан*, італійське *Джованні*, польське і чеське *Ян*, молдавське *Іво*, єврейське *Jochanaan* тощо. Це означає, що „ім'я як універсальний знак є одночасно і мовно-національним витвором навіть у супереч первісному чужомовному етимонів” [13, с. 36]. Переважна більшість мовознавців при дослідженні мотивів вибору власних імен вказували на соціолінгвістичний чинник з урахуванням історії розвитку мови й історичних змін у житті її носіїв. Вони стверджували, що мода на імена визначається суспільством, і в ній виявляються суспільні, а не індивідуальні смаки, що й підтверджується значною однорідністю іменника [1, с. 179]. Цікавим видається також припущення Н. Колесник, що при виборі імені міг спрацювати також лінгвопсихологічний фактор, згідно з яким вибиралися імена із сонорними звуками і обов'язково дво- та трискладові [7, с. 128]. Сучасні дослідження в психолінгвістиці показали, що кожен звук на підсвідомому рівні сприймається по-різному. Однак, відразу зауважимо, що не потрібно отожднювати сприйняття того чи іншого звуку, які, на думку дослідників, вважаються приємними/неприємними, добрими/злими, з носієм цього імені, оскільки виникає питання етичності таких трактувань. „Страшними” й „злими” у плані асоціативного сприйняття є звуки „ф”, „х”, „ш” і зовсім інше психологічне сприйняття сонорних звуків „й”, „в”, „р”, „л”, „м”, „н”, а отже, й слів, в яких вони домінують.

Це пояснення, в нашому випадку, можна застосувати не тільки до імені *Johann*, а й до імен *Jacob* та *Peter*, які за кількістю вживань зайняли друге і третє місця відповідно. Як бачимо, всі три імені – милозвучні, складаються із двох складів, до складу всіх імен входять голосні та сонорні звуки, крім приголосних [h], [c], [b], [p], [t].

До найуживаніших чоловічих імен німецьких поселенців Галичини належать: *Johann* (270 носіїв), *Jacob* (223 носії), *Peter* (156 носіїв), *Philip* (112 носіїв), *Georg* (110 носіїв).

Популярність найуживаніших чоловічих імен із кількістю фіксацій понад 50 серед німецьких поселенців Галичини показана в таблиці 1.

Таблиця 1

Найуживаніші чоловічі імена

№	Імена	Кількість фіксацій	% від загальної кількості вживання імен
1.	<i>Johann</i>	270	16,1
2.	<i>Jacob</i>	223	13,3
3.	<i>Peter</i>	156	9,3
4.	<i>Philip</i>	112	6,7
5.	<i>Georg</i>	110	6,5
6.	<i>Henryk</i>	86	5,1
7.	<i>Michael</i>	80	4,8
8.	<i>Nicolaus</i>	66	3,9
9.	<i>Fridrich</i>	60	3,6
10.	<i>Adam</i>	51	3,0
разом:		1214	72,6

Якщо порівняти отримані нами результати з дослідженнями польських імен, то побачимо, що наш список частково збігається з популярними іменами сусідньої Польщі. Так, досліджуючи сучасні польські імена на історичному тлі, Й. Бубак серед найпопулярніших імен цієї території називає такі особові назви: *Piotr, Tomasz, Georg, Pawel* [17, с. 179]. У нашому ж матеріалі ці антропоніми мають відповідно 3-тє та 4-тє місце.

Р. Керста, аналізуючи найтипівіші чоловічі імена XVI ст. на всіх етнічних землях України, до найпродуктивніших зараховує: *Іван, Федоръ, Семен, Григорій, Василь, Михайло, Петро/Петръ, Андрій, Олексій, Павель* [6, с. 42]. Як бачимо, 3 з 10 (~30 %) названих нею імен збігаються з найпоширенішими нашими іменами.

Важливо, що найпопулярнішими чоловічими іменами, за даними А. Думбрэвяну, на території Молдавії теж були *Іон, Василь, Георге, Николая, Думитру, Виктор, Владимир, Константин, Михаил, Петру* [5, с. 118]. Тут 5 із 10 збігаються з найпродуктивнішими чоловічими іменами німецьких поселенців, що становить ~50 %.

Найчастотнішими на території Білорусії у 1622 році, за даними досліджень В. Шури, були чоловічі імена *Іван, Міхась, Фёдор, Миколай, Пётр, Сцяпан* [16, с. 33], тобто з названих 6-ти імен 4 збігаються з визначеними нами найпродуктивнішими іменами, що становить ~70 %.

Найпопулярнішими іменами на території Німеччини у 1481–1498 рр., за даними К. Кунце, були *Johannes, Konrad, Heinrich, Nicolaus; Georg, Peter, Michael, Ulrich, Hermann* [19, с. 44]. Серед них 7 із 10 збігається з продуктивними іменами в нашому дослідженні, що становить ~70 %.

Незначні зміни фіксує німецький іменник у період реформації і до 1700 р., де першість належить іменам *Johannes (Hans), Christen/-ian, Peter, Jacob, Caspar, Conrad, Claus, Martin, Ulrich, Andres* [19, с. 46]. Проте у 1926–1939 рр. найпопулярніші імена на території Німеччини суттєво відрізняються від найпродуктивніших імен німецьких поселенців. Згідно за статистичними показниками К. Губера, найуживанішими були імена *Karl, Wilhelm, Friedrich, Christian, Gottlieb, Jakob, Ernst, Albert, Otto, Hermann*, з яких лише два збігаються з найпопулярнішими іменами у досліджуваному іменнику, що складає лише ~20 % [18, с. 203]. За даними сучасних досліджень із території України, список наших найуживаніших імен теж частково збігається. Зокрема, І. Скорук, аналізуючи динаміку антропонімікону м. Луцька в XX ст., стабільно активними чоловічими іменами називає: *Анатолій, Василь, Микола, Михайло, Петро* [11, с. 5]. Отже, знову з названих 5-ти імен 3 є найпродуктивнішими іменами німецьких поселенців Галичини, що становить ~60 %. На думку І. Скорук, стабільне функціонування вищеназваних імен здійснюється завдяки збереженню сімейних традицій-найменування новонародженого на честь батька чи діда [11, с. 6].

На території м. Косова у складі першої десятки побутували імена *Володимир, Іван, Ігор, Микола, Михайло, Петро, Олександр, Степан, Тарас, Ярослав* [10, с. 106]. За даними ЗАГСУ м. Тернополя (1999 р.), продуктивними виявилися усталені імена *Василь, Іван, Павло, Андрій,*

що, очевидно, теж спричинене збереженням сімейних традицій. Цей критерій вибору імен у сучасних сім'ях посідає друге місце після критерію „моди”.

Серед чоловічих імен німецьких поселенців Галичини активними виявилися також *Josef* (46 фіксацій), *Mathias* (45), *Wilhelm* (40), *Ludwig* (34), *Anton* (33), *Karl* (31), *Christian* (30), *Franz* (28), *Daniel* (25), *Walentin* (25).

Маловживані імена подаємо в таблиці 2.

Таблиця 2

Маловживані чоловічі імена

№	Імена	Кількість фіксацій	№	Імена	Кількість фіксацій
1.	<i>Jan</i>	20	11.	<i>Pawel</i>	8
2.	<i>Filip</i>	19	12.	<i>David</i>	7
3.	<i>Konrad</i>	17	13.	<i>Gregor</i>	7
4-	<i>Kristian</i>	13	14.	<i>Leonard</i>	7
5-	<i>Lorenz</i>	11	15.	<i>Ferdinand</i>	6
6-	<i>Casper</i>	11	16.	<i>Abraham</i>	5
7-	<i>Tomas</i>	11	17.	<i>Gabriel</i>	5
8.	<i>Wittib</i>	10	18.	<i>Sebastian</i>	4
9.	<i>Symon</i>	9	19.	<i>Stefan</i>	3
10.	<i>Baltasar</i>	8	20.	<i>Rudolf</i>	3

Найменшу частоту уживання мають імена: *Emerich* (1), *Erasmus* (1), *Ernest* (1), *Hawrylo* (1), *Helmut* (1), *Henik* (1), *Ivan* (1), *Adolf* (1), *Adrian* (1), *Aleksandr* (1), *Cornelius* (1), *Emil* (1), *Engelhardt* (1), *Fritz* (1), *Ignaz* (1), *Kilian* (1), *Klement* (1), *Leopold* (1), *Lukasz* (1), *Natan* (1), *Salomon* (1), *Samuel* (1), *Thadey* (1), *Teodor* (1), *Ulrich* (1), *Urbann* (1), *Wojtek* (1), *Wictor* (1), *Walter* (1).

Більшість чоловічих імен, враховуючи статус документів, за якими вони досліджувалися, вжиті тільки у повній офіційній формі. І тільки незначна частина імен у документах зустрічається у словотвірньо-структурних варіантах.

Як уже відзначалося вище, в живомовній народній стихії імена зазнавали адаптації, пристосування до звукової і словотворчої систем рідної мови.

Серед аналізованого матеріалу зафіксовані графічні, фонетичні й словотвірні варіанти імен. Наявність графічних варіантів пояснюється

тим, що імена надавалися в чужомовній країні і багато писарів мимоволі змінювали імена з урахуванням певних особливостей своєї рідної мови. Прикладом цього можуть служити такі записи: *Anton-Antin; Casper-Kasper; Bartelomey-Bartholomey*.

В іменнику німецьких поселенців зустрічаємо і морфологічні варіанти імен. Їх фіксація пояснюється тим, що одне і те ж ім'я могло вживатися в офіційній формі, або в адаптованому варіанті, наприклад: *Antonius-Anton-Antoni; Johannes-Johann*.

Аналіз чоловічого іменника німецьких поселенців Галичини засвідчує їх загальнонаціональний характер, як у плані репертуару та частоти вживання імен, так і в плані використання в офіційному вжитку адаптованих форм імен.

Імена, отже, є тим ключем, що відкривають багатовікові приклади нашої світоглядної та матеріальної культури. Органічно входячи у найдавнішу світову систему ідентифікації особи, вони становлять собою універсальну й окремішню модель, їм властива певна особливість. Ця особливість полягає у здатності ідентифікувати й індивідуалізувати денотати, тобто відзначати їх одиничність. Саме ця ознака є домінуючою, що відрізняє власні назви від апелятивів чи, інакше, від загальних слів, які такої здатності позбавлені.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранникова Л. И. Факторы, определяющие выбор личных имен / Баранникова Л. И., Данилова З. А., Чернева Н. П. // Личные имена в прошлом, настоящем и будущем. – М. : Наука, 1970. – С. 177–182.
2. Бестужев-Лада И. В. Исторические тенденции развития антропонимов / Бестужев-Лада И. В. // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: Проблемы антропонимики. – М. : Наука, 1970. – С. 26–42.
3. Бондалетов В. Д. Динамика личных имен в XX в. / Бондалетов В. Д. // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. – М. : Наука, 1970. – 137 с.
4. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / Бондалетов В. Д. – М. : Наука, 1983. – 150 с.
5. Думбрэвяну А. Н. Молдавская диалектная антропонимия / Думбрэвяну А. Н. – Кишинев : Штиинца, 1982. – 160 с.
6. Керста Р. Й. Українські антропоніми XVI ст. Чоловічі іменування / Керста Р. Й – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.

7. Колесник Н. С. Особові імена – об'єкт дослідження фольклорної антропоніміки (теоретичні проблеми / Колесник Н. С. // *Slavica та baltica в ономастиці України*. – К. : НАН України, 1999. – С. 124–129.
8. Коваль А. П. Життя і пригоди імен / Коваль А. П. – К. : Вища школа, 1988. – 240 с.
9. Медвідь-Пахомова С.М. Про антропонімічну моду / С.М. Медвідь-Пахомова. Записки з ономастики. – Одеса : Астропринт, 1999. – Вип. 2. – С. 3–8.
10. Павелко С. Частотні імена в антропоніміконі Косова / Павелко С. // *Традиційне та нове у вивченні власних імен : міжнар. ономастична конф. : тези доповідей (Донецьк – Горлівка – Святогірськ, 13–16 жовтня 2005 р.)*. – Горлівка : Видавництво ГДППМ, 2005. – С. 106–108.
11. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Скорук І. Д. – Київ, 1999. – 16 с.
12. Суперанская А. В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имен / Суперанская А. В. // *Антропонимика*. – М., 1970. – С. 7–26.
13. Фаріон І. Національно-ідентифікаційна функція антропоніма / І. Фаріон // *Традиційне і нове у вивченні власних імен : міжнар. ономастична конф. : тези доповідей (Донецьк – Горлівка – Святогірськ, 13–16 жовтня 2005 р.)*. – Горлівка : Видавництво ГДППМ, 2005. – С. 35–37.
14. Флоренский П. Имена / Флоренский П. // *Опыты : литературно-философский ежегодник*. – М., 1990. – С. 405–415.
15. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена : конспект лекцій / Чучка П. П. – Ужгород, 1970. – 102 с.
16. Шур В. Беларускія уласныя імёны / Шур Васіль. – Минск : Мастацкая літаратура, 1998. – 236 с.
17. Bubak J. Imiona modne / Bubak J. // *Onomastica XXII*. – 1978. – S. 77–82.
18. Huber K. Die Personennamen Graubündens. Mit Ausblicken auf Nachbargebiete / Huber Konrad. – Bern, 1986 (*Rätisches Namenbuch*, Bd. III).
19. Kunze K. dtv – Atlas Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet / Kunze K. – München, 1998. – 240 S.